

DUARTE LOPES A PORTUGALSKÉ SPRÁVY O ZÁPADNEJ AFRIKE NA SLOVENSKU

IGOR ZMETÁK

Abstrakt: Objavné cesty portugalských moreplavcov v 15. a 16. storočí boli výrazným podnetom a hýbateľom európskej renesancie, a svojimi správami otvárali ranonovoveké „okná“ k poznávaniu sveta, ktorý sa nachádzal za hranicami toho antického. Pri opisoch oblastí a národov Afriky je zvlášť badateľná snaha priblížiť to, čo skutočne videli, zažili, aj keď to samozrejme chápali optikou svojej doby. K prelomovým dielam, ktoré sa snažili priblížiť a reálne opísať oblasti, ktoré dovtedy boli označované ako „hic sunt leones“, patrí aj kniha Duarta Lopesa *Warhaffte und Eigentliche Beschreibung dess Koenigsreich Congo in Africa*.

Kľúčová slova: Kráľovstvo Kongo, Afrika, Codex Bratislavenensis, Duarte Lopes, portugalské objavné plavby, Bry

Pri správach o Afrike z historicko-geografického hľadiska je vhodné vždy definovať, ktorú jej časť máme na mysli. Celá jej severná časť bola neodmysliteľnou súčasťou stredomorskej antickej kultúry. Územia, pôvodne obývané berberskými a semitskými kmeňmi, lákali Feničanov, Rimanov, Arabov, boli súčasťou známeho sveta už v staroveku. Gréci túto časť, a podľa nej aj celý kontinent, nazývali Líbya. Od Sahary na juh sa rozprestierala neprebádaná „Aethiopia“ („Zem ľudí so spálenými tvármi“).¹ Dnešné meno dali kontinentu Rimania, ktorí týmto názvom označovali územie ovládané Kartágom.² Názov Afrika prevzali po Rimanoch aj arabskí dobyvatelia a od nich sa dostal aj do európskych jazykov.

Okolo západného pobrežia Afriky sa ako prvý známy plavil kartáginský admirál Hanno so 60 loďami (približne 5. stor. p. n. l.) a dostal sa na juh do oblastí obývaných Etiópcami, kde v lesoch žili aj diví ľudia, ktorí mali zarastené telá a domorodci ich nazývali gorily.³ Mýtus o chlpatých bytostiach v lesoch západnej Afriky, ako aj diskusie o ich statuse ľudskosti sa odvtedy tradoval v odbornej spise až do 18. storočia.⁴

Kontakt a informácie o subsaharskej Afrike mali obyvatelia strednej Európy dostupné prostredníctvom textových a obrazových správ, ale je menej známe, že ich môžeme datovať už do začiatku 16. storočia. Rozmach kníhtlače v tomto období znamenal informačnú revolúciu a v celej Európe sa začali tlačiť aktuálne diela, ako aj spisy antických autorov. Severná Afrika, ale aj neprebádaný kontinent smerom na juh, boli súčasťou geograficko-historických obrazov starovekého sveta v dielach Herodota,⁵ Strabóna, Simona Grynaeua, Ptolemaia. Najviac

1 Tiež z gr. Aithiopia. MUNSTER, Sebastian. *Cosmographiae universalis Lib. VI. In quibus iuxta certioris fidei scriptorum traditionem describuntur. Omnium habitabilis orbis partium situs*. Basileae: Henrich Petri, 1559, s. 1113. KANDERT, Josef. *Afrika*, Praha, 1984, s. 10.

2 Z fenického slova afer – kolonista.

3 OSTERTAGOVA, A. – KLOKNER, T. *Hannonov periplus – najstarší cestopis na svete*. In: *Philologica* 70, 2014, s. 72–87.

4 DAPPER, Oliver. *Umbständliche und Eigentliche Beschreibung von Africa und denen dazu gehörigen Königreichen und Landschaften... und den Africanischen Insulen. Zusamt deren Verscheidenen Nahmen*. 1671.

5 Herodotus Halicarnasensis. *Historiographia liberi novem*, 1537. 274 s.

výtlačkov sa u nás zachovalo zo súboru správ z roku 44 n. l. od Pomponia Mela,⁶ ktorého dielo je reprezentatívnou ukážkou starovekých predstáv o svete.

PORTUGALSKÉ OBJAVOVANIE AFRIKY

Zlomovým bodom začiatku portugalských námorných výprav, ktoré boli rovnako objavi-
telské ako lúpežné, bol rok 1415 s dobytím bohatého obchodného mesta Ceuta na severnom
pobreží Afriky a správy o bohatých krajinách na juhu, za marockým mysom Bojador. Tento
mys bol považovaný za hranicu sveta, za ktorým sa začínalo more temnôt a pekelných horú-
čav, alebo priepasť, do ktorej sa lode prepadnú.⁷ Vidina koristi zo zlatonosného pobrežia
podľa informácií arabských kupcov však bola silnejšia. Začiatkom 15. storočia už európskej
spotrebe nepostačovalo zlato, ktoré sa ťažilo v stredoslovenských banských mestách, a bolo
treba hľadať nové zdroje. Portugalské námorné výpravy iniciované princom Henrichom
Moreplavcom okolo pobrežia Afriky pokračovali celé storočie a ich oficiálnym motívom bolo
hľadanie kresťanskej Ríše kňaza Jána na ceste do Indie. V tom čase vydaná pápežská bula
označila vojenské akcie proti moslimom za svätý čin a oprávňovala použiť všetky prostriedky
na šírenie kresťanstva medzi pohanmi, a tiež na ich prevýchovu, čo znamenalo aj legalizáciu
obchodu s otrokmi. Napriek tomu, že Portugalci tajili podrobnosti o svojich cestách, v tlače-
ných dokumentoch 16. storočia sa táto téma objavuje aj na našom území.

Výnimočným slovenským dokumentom svetového významu o portugalských zámorských
plavbách je súbor 12 rukopisných listov v latinčine a nemčine z rokov 1500–1519 *Codex
Bratislavenis*,⁸ ktorý sa našiel v evanjelickej Lyceálnej knižnici v Bratislave.⁹ Kódex má dve
časti, prvá¹⁰ by sa v dobovej terminológii mohla nazvať kozmografická – opisuje postavenie
zeme v sústave planét, ale hlavne geografické rozdelenie a 4 známe časti Európa, Ázia, Afrika,
Amerika a 10 známych národov (Latini, Gréci, Indovia, Jakobiti, Nestoriáni, Arméni, Gru-
zínci, Mezoarabi...), ktoré sú definované skôr podľa náboženstva.¹¹

Druhá časť obsahuje listy účastníkov predovšetkým portugalských, ale aj španielskych pla-
viel do Východnej a Západnej Indie.¹² Tento originálny prameň obsahuje okrem iného aj
prvú zmienku o obyvateľoch subsaharskej Afriky nájdenú na Slovensku. Je datovaná do roku
1503 a v rozprávaní neznámeho účastníka nemeckého pôvodu na druhej ceste Vasca da Gamu
do Indie sú domorodci v oblasti vtedajšej Guiney¹³ opísaní takto: „*sú tak čierni ako smola
a chodia nahí, tak ako vyšli z matky, nemajú žiadne chlpy na miestach hanby, ale vlasy majú
celkom ako vlnu*“.¹⁴ Ďalšie zmienky o Afrike sú v liste Stredoeurópana nemeckého pôvodu

6 *Geographiae libri tres* alebo to isté pod názvom *De Orbis situ libri tres*.

7 KLÍMA, Jan. *Zámořské objevy. Vasco da Gama a jeho svět*. Praha, 2006, s. 30.

8 *Codex Bratislavenis*. 1500–1519, rozsah rkp. s. 167–190, Sign. 515/8. Lyceálna knižnica ECAV v Bratislave. Fond Ústrednej knižnice Slovenskej akadémie vied v Bratislave.

9 Objavil ho Dr. Ján Čaplovič a objav bol publikovaný v spolupráci Petra Ratkoša z HÚ SAV a Josefa Poli-
šenského z UK. POLIŠENSKÝ, J., RATKOŠ, P. *Nové pramene k dejinám objavných ciest*. In: *Historický časopis*,
Bratislava, 10/1962, s. 563–568.

10 f. 167–172.

11 f. 171r, 171v.

12 f. 173–190.

13 6 míľ za Zeleným mysom, v dnešnom Senegale.

14 *Codex Bratislavenis*, 1500–1519, f. 173. Preklad I. Zmeták.

Lazara Nurembergera o jeho ceste do Indie a naspät' z obdobia od apríla 1517 do júna 1518¹⁵ a opis Afriky v geografickej časti.¹⁶

OD ENCYKLOPÉDIÍ K SPRÁVAM OBJAVITEĽOV

V prvých dvoch tretinách 16. storočia je ešte celá Afrika na juh od Sahary bežne označovaná aj ako Aethiopia, podľa Ptolemaiovho rozdelenia je to ťažko obývateľný, páliaci, až žeravý juh Zeme.¹⁷ Z antických spisov sa preberali aj opisy vnútrozemia, nepreniknuteľnej divočiny, obývanej divokými stvoreniami v zmysle aktuálneho stredovekého beštiára. V tomto duchu je opísaná Afrika aj v diele **Johanna Aubana Boehma** (1485–1535) *Omnium gentium, mores, leges et Ritus (Zvyky, zákony a obyčaje všetkých národov)*¹⁸ zachovanom vo viacerých vydaniach. Dielo bolo vydané prvýkrát v Augsburgu v roku 1520 a je považované za vôbec prvú etnologickú encyklopédiu. Humanista Johann Boehme je vďaka nemu označovaný aj za „otca vedeckej etnológie“, hoci podľa popisov afrických národov sa to dnes nezdá. Ale Boehme v tomto prípade len citoval v jeho dobe uznávaných antických autorov. Výtlačky z rokov 1561 a 1582 sú v Čaplovičovej knižnici Oravského múzea v Dolnom Kubíne a z roku 1582 v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Napríklad africké pobrežie obýva národ Ichthyophagov,¹⁹ o ktorom sa hovorí „že majú takú sebakontrolu, že ak by ich niekto zranil mečom, nerozutekali by sa znášajúc aj údery aj nepravosti, iba by sa pozerali na toho, kto ich prebodol, nedávajúc najavo žiadne známky hnevu ani citu. Nemajú reč, ale kývaním hlavy a rukami dávajú najavo, čo potrebujú a čo chcú. Tieto kmene s jednomyselným súhlasom dbajú o mier, nie sú nepriateľské voči žiadnemu cudziemu človekovi. Hoci tento spôsob života je zvláštny, tento kmeň si ho zachoval od dávnych čias.“²⁰

V najprestížnejšej encyklopédii 16. a 17. storočia – *Cosmographii Universalis*²¹ **Sebastianiana Münstera**, ktorá verne odrážala myšlienkové pohyby a duchovný vývoj svojej doby, bolo vnútrozemie Afriky osídlené ľudskými monštrami. Boli medzi nimi bezhlavé postavy, ktoré mali tvár na bruchu, znetvorení jednoooki pygmeji v podobe škriatkov z európskych rozprávok a legiend, alebo jednonožci, ktorý sa svojou veľkou nohou chránili ako slnečníkom pred páliacim slnkom. Autor na svojom kolosálnom diele pracoval 20 rokov, postupne ho aktualizoval a zapracovával doň správy cestovateľov 16. storočia, aktuálne astronomické teórie, nové geografické fakty, sociálno-filozofické pohyby i dobovú imagináciu.

Objavné cesty portugalských moreplavcov v 15. a 16. storočí boli výrazným podnetom a hýbateľom európskej renesancie, a svojimi správami otvárali ranonovoveké „okná“ k poznávaniu sveta, ktorý sa nachádzal za hranicami toho antického. Pri opisoch oblastí a národov Afriky je zvlášť badateľná snaha priblížiť to, čo skutočne videli, zažili, aj keď to samozrejme chápali optikou svojej doby.

15 POLIŠENSKÝ, J., RATKOŠ, P. *Nové pramene k dejinám objavných ciest*. In: *Historický časopis*, Bratislava, 10/1962, s. 563–568, HLÚŠEK, Radoslav. *Codex Bratislavensis. Zámorské objavy podľa slovenského prameňa zo XVI. storočia*. Bratislava: Chronos, 2001, s. 40–61.

16 f. 168v.

17 MUNSTER, Sebastian. *Cosmographiae universalis Lib. VI. In quibus iuxta certioris fidei scriptorum traditionem describuntur. Omnium habitabilis orbis partium situs*. Basileae: Henrich Petri, 1559, s. 1113. *Codex Bratislavensis*, 1500–1519, rozsah rkp. s. 167–190, Sign. 515/8. Lyceálna knižnica ECAV v Bratislave. Fond Ústrednej knižnice Slovenskej akadémie vied v Bratislave.

18 BOEMUS, Ioannes. *Omnium gentium, mores, leges et Ritus, ex multis clarissimis rerum scriptoribus, a Ioanne Boëmo Aubano Teutonico nuper collecti, & nouissime recogniti. ...* Friburgum Brisgoiae, 1536. 304 s.

19 Ichthyophagovia – z gréc. jedáci rýb.

20 BOEMUS, Ioannes. *Omnium gentium, mores, leges et Ritus, ...* Friburgum Brisgoiae, 1536. Kniha I., Afrika, s. 54.

21 MUNSTER, Sebastian. *Cosmographiae universalis Lib. VI. In quibus iuxta certioris fidei scriptorum traditionem describuntur. Omnium habitabilis orbis partium situs*. Basileae: Henrich Petri, 1559. 1162 s. MUNSTER, Sebastian. *Cosmographiae, oder beschreibung der ganzen welt, aller laender, herschafften...* Basileae, 1628. 1146 s.

K prelomovým dielam, ktoré sa snažili priblížiť a reálne opísať oblasti, ktoré dovtedy boli označované ako „hic sunt leones“, patrí aj kniha **Duarta Lopesa** *Warhaffte und Eigentliche Beschreibung dess Koenigsreich Congo in Africa und deren angrenzenden Laender, darinnen der Inwohner Glaub, Leben, Sitten und Kleydung*.²² Prináša podrobné opisy pôvodných národov západoafrického pobrežia, snaží sa pochopiť ich kultúru, zvyky, obyčaje, zbrane, spôsob vedenia boja, oblečenie, hospodárenie, každodenný život. Toto dielo sa stalo pre Európu jedným zo základných zdrojov informácií o západnej a strednej Afrike od svojho prvého vydania v roku 1591 až do začiatku 19. storočia. O preklad z portugalčiny a európske rozšírenie prvého vydania knihy z denníkov a poznámok Duarte Lopesa sa zaslúžil aj taliansky humanista, matematik a historik Filippo Pigafetta²³ z Vicenzy.

V rámci strednej Európy Lopesov spis rozšírili a sprístupnili verejnosti bratia Bryovci – Jean (Johan, Hans)-Israel (1565–1609) a Jean (Johan, Hans)-Theodor (Dieterich) de Bry (1561–1623) zaradením do súboru cestopisov „*Collectiones peregrinationum in Indiam orientalem et Indiam occidentalem*“.²⁴ Kolekciu najdôležitejších cestopisov a správ očitých svedkov z plavieb do vtedy neprebádaných končín sveta začal Theodor de Bry vydávať v roku 1590 vo Frankfurte nad Mohanom, s cieľom, aby to bola najväčšia a najkomplexnejšia zbierka informácií o zámorských krajinách na západe i východe a ich obyvateľoch.

Exemplár z roku 1597, ktorý sa zachoval v evanjelickej Lyceálnej knižnici v Banskej Štiavnici, je prvým stredoeurópskym vydaním Lopesa z frankfurtského vydavateľského domu de Bry. Rytiny bratov Bryovcov²⁵ v tejto knihe sa stali jedným z prototypov pre zobrazovanie a vnímanie realíí o živote v subsaharskej Afrike koncom 16. storočia, aj v storočí nasledujúcom. Štylizácia ilustrácií je zároveň svedectvom, ako vnímali tieto neznáme krajiny portugalští objavitelia, ako tieto predstavy prešli do zobrazení rytcov, a ako potom tam žijúcich ľudí videli naši predkovia.

WARHAFFTE UND EIGENTLICHE BESCHREIBUNG DESS KOENIGSREICH CONGO IN AFRICA

Duarte (Eduart) Lopes²⁶ (1550–1600) bol portugalským cestovateľom a obchodníkom, ktorý sa v roku 1578 dostal do Konga a priniesol jeden z prvých podrobných a dôležitých popisov širšej oblasti krajín okolo dnešného Guinejského zálivu, teda vtedajšieho Etiópskeho mora.²⁷ Konžské kráľovstvo v 16. storočí ovládalo aj okolité štátne útvary Matamba, Kakongo a Dembo, približne v rozsahu dnešných štátov Gabon, Konžská republika, Konžská

22 LOPES, Duarte. *Warhaffte und Eigentliche Beschreibung dess Koenigsreich Congo in Africa und deren angrenzenden Laender, darinnen der Inwohner Glaub, Leben, Sitten und Kleydung wol und aussführlich vermeldet und angezeigt wirdt*. Frankfurt, Hans-Dietrich von Bry, Hans-Israel von Bry, 1597, 81 s. + 14 Taf. Dostupný zachovaný exemplár v Slovenskom banskom múzeu v Banskej Štiavnici – Fond lyceálna knižnica ECAV v Banskej Štiavnici.

23 Filippo Pigafetta (1533–1604) býva uvádzaný v niektorých vydaniach aj ako spoluautor.

24 *Collectiones peregrinationum in Indiam orientalem et Indiam occidentalem* – jednotlivé časti súboru boli postupne vydávané v rokoch 1590–1634 v latinčine a nemčine. Realizáciu veľkolepého projektu začal Theodor de Bry a pokračovali v ňom synovia Jean (Johan, Hans)-Israel (1565–1609) a Jean (Johan, Hans)-Theodor (Dieterich) de Bry (1561–1623). Na dokončení kolekcie, ktorá pozostávala zo 14 častí a obsahovala 346 medirytín, sa podieľalo do roku 1634 aj vydavateľstvo Bry/Merian. Dcéra Jeana (Johana)-Theodora de Bry sa v roku 1618 vydala za Mathausa Meriana Vieux, a tak sa v roku 1623 spojili vydavateľské domy Bry a Merian.

25 Hans-Dietrich von Bry, Hans-Israel von Bry.

26 Eduardus Lopez z mesta Benevento (dnes Benavente) neďaleko od Lisabonu.

27 *Mare/Oceano Aethiopicum* – priložené mapy In: LOPES, Duarte. *Warhaffte und Eigentliche Beschreibung dess Koenigsreich Congo in Africa und deren angrenzenden Laender, darinnen der Inwohner Glaub, Leben, Sitten und Kleydung wol und aussführlich vermeldet und angezeigt wirdt*. Frankfurt, Hans – Dietrich von Bry, Hans-Israel von Bry, 1609.

demokratická republika a Angola. V tej dobe najväčší štát subsaharskej Afriky s hlavným mestom M'Banza Kongo²⁸, bol založený koncom 14. storočia národom Bakongo²⁹. Prvým z Portugalcov, ktorí sa priplavili k ústiú rieky Kongo bol Diogo Cao v roku 1482, a ako opisuje Lopes, už od tohto prvého stretnutia boli nadviazané priateľské a obchodné kontakty s Konžským kráľovstvom. Už o necelé desaťročie, v roku 1491, sa nechal konžský vládca s titulom mwenkongo pokrstiť a prijal meno po svojom portugalskom náprotivku ako Joao I. Rovnako dobre boli prijatí aj portugalskí kňazi a mnísi, aby šírili kresťanstvo po celom kráľovstve. Konžský panovník nechal pokrstiť aj svojho syna Emanuela, ktorý prijal krstné meno Antonín, po patrónovi Lisabonu.³⁰ Za vlády konžského kráľa Afonsa I.³¹ bola zriadená v rokoch 1521–1531 v Kongu prvá kresťanská diecéza v subsaharskej Afrike. Biskupom sa stal Afonsov syn Henrique Kinu a Mwemba, ktorý predtým odišiel na štúdiá do Portugalska, a tam bol aj vysvätený v roku 1518. Aktívny prístup Afonsa pri šírení kresťanstva opisuje Lopes aj na príklade, ako kráľ nechal páliť po celom kráľovstve všetky fетиše, idoly, či kultové predmety používané v ľudovej viere a mágii, ako priame dielo diabla, ktoré treba ničiť pri každej príležitosti.³² Na druhej strane sa snažil kresťanské učenie približovať k domácim náboženským predstavám a viere v duchov, a tento náboženský synkretizmus mal úspech. Prispelo k tomu aj vysvetľovanie biblie a biblických textov v domácom jazyku, čo v 16. storočí nebolo obvyklé ani v Európe, a bol to jeden z cieľov náboženskej reformácie.

Duarte Lopes prišiel do Konga v období vlády kráľa Alvara I.,³³ nadviazali spolu priateľské vzťahy a Duarte sa počas svojho pobytu snažil čo najviac spoznať kráľovstvo, jeho provincie a skutočný život jeho obyvateľov, ako aj problémy, ktoré vznikali v obchodných vzťahoch. Stal sa veľvyslancom konžského kráľa pre pápežskú stolicu, ako aj dvor portugalského a španielskeho kráľa Filipa II., kde vybavoval na žiadosť Alvara väčší počet kresťanských misionárov. Taktiež mal zastupovať Alvara pri sťažnostiach na praktiky niektorých portugalských obchodníkov, ktorí obchádzali dohody a výsadné postavenie kráľovských úradníkov pri výmenách tovarov. Prejavovalo sa to predovšetkým pri spôsobe nadobúdania otrokov, keď kvôli chamtivosti a vidine osobného zisku niektorí lokálni náčelníci prepádali bežných slobodných obyvateľov kráľovstva, ba aj šľachticov, a ponúkali ich na predaj v okovách ako otrokov. A našli sa portugalskí faktori, ktorí tieto obchody podporovali a realizovali. Bol to dlhodobý problém, na ktorý upozorňoval v listoch svojho „brata“ portugalského kráľa Joaa už kráľ Afonso.³⁴ Ďalšími dôležitými obchodnými artiklami boli meď, slonovina, strelné zbrane a z menej známych komodít klobúky a baret, o ktoré bol veľký záujem.

V prvej kapitole Lopes opisuje plavbu, ktorá začala v apríli 1578 na lodi Sv. Antonín, plnej všakovakého tovaru, cez zastávky na ostrovoch Madeira a Sv. Helena, kde naberali čerstvú vodu, víno a potraviny, s cieľom v konžskom prístave Luanda. Počas plavby, ako aj po pristátí zaznamenáva počasie a klimatické podmienky. Duarteho opisy sú pozoruhodne podrobné – opisuje počiatky a vznik Konžského kráľovstva, jeho objavenie Portugalcami, rozsah kráľovstva a jeho hranice na všetkých stranách, ako aj okolité krajiny – napr. Sofala.

28 M'Banza Kongo, neskorší Sao Salvador, leží v dnešnej severnej Angole, v provincii Zaire, s kult. pamiatkami vyhl. UNESCO.

29 Bakongo – dominantný národ Konžského kráľovstva z bantuskej jazykovej skupiny a jeho jazyk kikongo sa stal základom aj pre jazyk kituba – lingua franca západnej a centrálnej Afriky.

30 LOPES, Duarte. 1597, Buch II., s. 38–43, Tafel I.

31 Vládol 1509–1543.

32 LOPES, Duarte. 1597, Buch II., s. 43–50.

33 Alvaro I. vládal v rokoch 1568–1587, po ňom Alvaro II. 1587–1614.

34 Listy Afonsa Domovi Jaoovi z r. 1526. In: DAVIDSON, Basil. *Africká minulosť*. Praha, Orbis, 1972, s. 136–138. Porovn. PAIVA-MANSO, Visconde de. *Historia do Congo*. Lisbon, 1877.

V samostatných kapitolách sú opísané konžské provincie Bamba, Sogno, Sundi, Pango, Batta, Pemba,³⁵ jeho obyvateľstvo, prírodné pomery, zvieratá. Zo živočíšnej ríše ho veľmi zaujali zebry. Veľkú pozornosť venoval aj mohutnej rieke Kongo, ktorú Portugalci nazývali po domorodcoch aj Zaire.³⁶

Konžania sú predstavení ako veľmi priateľskí ľudia, ktorí dobre privítali aj prvých portugalských objaviteľov. Na začiatku si o Portugalcoch kvôli bledosti mysleli, že sú bohovia, alebo duchovia, ale tí to nezneužili a od začiatku hovorili, že sú takí istí ľudia.³⁷ Usadení portugalskí obchodníci si od začiatku bez predsudkov brali za manželky konžské ženy, a na príklade niekoľkých generácií detí zo zmiešaných manželstiev Lopes uvažuje, že farba pokožky nie je závislá na pobyte na slnku.³⁸ V priateľských vzťahoch videl aj základ ochotného a aktívneho prijímania kresťanstva, ale predovšetkým to bola zásluha konžských kráľov, hlavne prvého kresťanského kráľa Johanisa (Joaa), ďalej Afonsa a Alvara.

Okrem historických a geografických reálií sú celkom podrobne opisovaní aj obyvatelia kráľovstva, obliekanie, každodenný život, spôsob dopravy, či vedenia vojny. Nakoľko sa v kráľovstve nepoužívali na prepravu kone, vyššie postavení obyvatelia, ktorí kvôli páľave nemôžu chodiť peši, sa nechávajú nosiť na nosidlách – opísané sú aj jednotlivé typy prepravy, či poseďačky, alebo ležmo.³⁹

Podľa oblečenia možno rozpoznať spoločenské triedy – ženy z nižších tried sú zahalené iba od pásu nadol a chodia bosé, ženy zo strednej a vyššej spoločenskej vrstvy bývajú zahalené aj na hornej polovici tela a nosia na hlave pokrývky, niekedy barety.⁴⁰ Portugalské klobúky a barety sú celkove vo veľkej oblube, najcennejšie sú čierne sametové klobúčiky so vsadenými drahými kameňmi. Muži sa tiež radi obliekajú podľa portugalskej módy – majú radi barety červenej alebo žltej farby, prípadne čierny klobúk. Je to viac záležitosť módy ako ochrany pred slnkom a vetrom. Oblúbené sú aj topánky a pantofle, kabáty sa však nenosia.⁴¹ K tradičným mužským ozdobám patrí cez plecica prehodená koža ulovených divých zvierat aj s hlavou.

Lopesov opis Konga je na svoju dobu výnimočne podrobný, detailný a realistický, hoci sa aj uňho objavujú mýtické Amazonky s odrezaným ľavým prsníkom, ako najlepšie légie cisára Monomotapa,⁴² ale to je za hranicami kráľovstva, v neprebádanom vnútrozemí. Prelínanie vedeckých, či odborných textov s mytologickými a magickými predstavami nie je pre 16. storočie ničím výnimočné, skôr typické. Možno práve pre svoju vecnosť a absenciu fantastických, či šokujúcich prvkov, zostalo toto dielo v strednej Európe dosť opomenuté.

35 LOPES, Duarte. 1597, Buch I., Cap. IX.–XV., s. 22–34.

36 Zo slova nzere – rieka, ktorá pohltí všetky rieky.

37 LOPES, Duarte. 1597, Buch II., Cap. II., s. 38.

38 LOPES, Duarte. 1597, Buch I., Cap. III., s. 7.

39 LOPES, Duarte. 1597, Buch II., Taf. 6–8.

40 LOPES, Duarte. 1597, Buch II., Taf. V.

41 LOPES, Duarte. 1597, Buch II., Taf. III.

42 LOPES, Duarte. 1609, Buch II., Taf. 14.

DUARTE LOPES AND PORTUGUESE REPORTS ON WEST AFRICA
IN SLOVAKIA

Summary: The discovery voyages of Portuguese sailors in the 15th and 16th centuries were a significant stimulus and mover of the European Renaissance, and through their reports, they opened the early modern „windows“ to discover the world beyond the ancient. In describing the areas and nations of Africa, there is a particularly noticeable attempt to bring closer what they have actually seen, experienced, although, of course, they understood it from the perspective of their time. Duarte Lopes' book *„Warhafft und Eigentliche Beschreibung dess Koenigsreich Congo in Africa“* is one of the groundbreaking works that sought to bring closer and realistically describe the areas that were previously known as „hic sunt leones“.

Key words: Kingdom of Kongo, Africa, Codex Bratislavenensis, Duarte Lopes, Portuguese voyages, Bry

Mgr. Igor Zmeták, Ph.D. (* 1965)

Absolvent Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde ďalej pôsobil ako vedecko-výskumný pracovník a pedagóg pre dejiny etnológie a historickú antropológiu. Dlhodobo pracoval pre Slovenskú národnú knižnicu, kde sa venoval výskumu historických knižničných dokumentov zo 16.–18. storočia. Špecializuje sa na dejiny raného novoveku, v súčasnosti pôsobí na Slezskej univerzite v Opave – Ústave historických vied a vo Výskumnom centre pre kultúrne dejiny Sliezska a strednej Európy (1000–1800).

Obrázok č. 1: Titulný list. LOPES, D. 1597. – Fond Lyceálnej knižnice ECAV v Banskej Štiavnici, Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici.

Die dritte Figur von der Kleidung der Manns Personen.

3

Damit was droben in dem 7. Capitel des andern Buchs, von der
 Kleidung vnd Tracht der Inwohner des Königreichs Congo gemeldet / desto
 besser verstanden werde / haben wir dem Günstigen Leser / dessen ein Augenschein
 fürstellen wollen / zeigt derwegen diese Figur / welcher gestalt sie vor dieser zeit
 che sie den Christlichen Glauben angenommen: / meist alle / jezunder aber nur die
 jenigen so sich der Portugalesischen Gewonheit nach zubekleiden nicht vermö-
 gen / einher gehen / nemlich auff dem Haupt ein kleines vierecktes Parelein ro-
 ther vnd gelber Farb / tragend / so mehr zur Zierd als Beschützung für der Sonn-
 oder Windt: vber die Achseln henceten die Hoff Jüngern zarte Delkwerck / als von Sobeln / Mars-
 dern / Wisenfahen / jungen Tigerthieren /c. deren Köpff sie an den Heuten lieffen / dieselben desto süßli-
 cher auff den Achseln anzuhessien. Auff blosser Haut trugen sie ein art reines vnd subtilen Gewandts /
 von Palmen bereitet vnd geweben / so ihnen biß vber die Knie herab hieng / vnten mit Franzen oder Flo-
 ren vmbgeben / waren mit Kniestiefflein auch von Palmentuch gemacht / auff die alte Römische Man-
 nier angehan. Heutigs Tags aber gebrauchten sie sich der Portugalesischen Tracht / mit
 Hüten oder Paretten auff dem Haupt / mit breitten Sitteln wehrn vmbgürtet /
 vnd Schu oder Pantoffeln an den Füßen.

Die

Obrázok č. 2: Portugalský kultúrny vplyv. LOPES, D. 1597. – Fond Lyceálnej knižnice ECAV v Banskej Štiavnici, Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici.